

МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711

М. М. Дьомін,
док. арх., професор,
О. І. Сингаївська,
д. т. н., доцент,
кафедра міського будівництва
Київський національний університет будівництва і архітектури

ОБ'ЄКТИ МІСТОБУДУВАННЯ

Анотація: розглянуто об'єкти містобудування – соціоекосистему та містобудівні системи різного масштабу і функціонального змісту.

Ключові слова: об'єкти містобудування; соціоекосистема; містобудівні системи.

Згідно закону «Про регулювання містобудівної діяльності» *об'єкти містобудування* поділяються на три категорії – *державного, регіонального і місцевого рівнів.*

Об'єкти містобудування:

- на державному та регіональному рівнях є – *територія держави, групи областей, областей, адміністративних районів;*

- на місцевому рівні – *комплекси об'єктів будівництва в межах населеного пункту, його функціональної зони, планувального, житлового району, мікрорайону (кварталу), приміської зони [4 с.3], а також населені пункти.*

Автори «Основ теорії містобудування» [3] в якості «об'єктів містобудівного дослідження і проектування розглядають – *міста і селища, житлові і громадські комплекси, промислові райони і зони відпочинку, а також райони, що містять ряд поселень і міжселенні території [3 с. 13].*

Провідний вчений – професор І. М. Смоляр автор академічного видання – «Термінологічний словник з містобудування» розглядає об'єкти містобудівного проектування і об'єкти містобудівного дослідження як самостійні об'єкти.

Під терміном об'єкту проектування він розуміє – *«реальну містобудівну ситуацію, місто, міський район, комплекс міської забудови, будівлі та споруди», які слугують ціллю і предметом (об'єктом) перед проектних*

досліджень, містобудівного і архітектурного (!) проектування [2 с.112]. Об'єктом дослідження тут є «реальний об'єкт (*місто, район міста, містобудівний комплекс(?), транспортна мережа міста або району і т. п.*), що являє собою предмет *містобудівного* дослідження та аналізу, які виконуються в наукових або проектних цілях [2 с.112].

Важко коментувати цитовані тексти опубліковані великими тиражами у надто відповідальних виданнях і які справляють не аби який вплив на формування професійних уявлень фахівців сфери не тільки містобудування, але й усіх причетних до проблем управління процесом містобудівного розвитку.

Наведені визначення свідчать скоріше про актуальність проблем змістовного визначення сутності об'єктів містобудування як об'єктів керованого розвитку, їх властивостей, типології та методів дослідження.

Поняття об'єкту містобудування і об'єкту будівництва (архітектурна діяльність) мають принципові відмінності. Об'єкт містобудування – це завжди *територія* (планування території держави, областей, районів, міст, планування і забудова житлових, промислових, ландшафтно-рекреаційних районів, мікрорайонів, кварталів, площ, вулиць та ін.

Об'єкт архітектури – окремі споруди або їх комплекси.

Очевидно, об'єктами містобудівного дослідження і проектування (об'єктами містобудування) слід вважати ті, що є предметом комплексу проектно-планувальних робіт на стадіях схем і проектів планування територій, генеральних планів населених пунктів, детальних планів територій. Результатом цих студій є – «містобудівна документація» – затверджені текстові і графічні матеріали з питань регулювання планування, забудови та іншого використання територій [4 с.1].

Решта об'єктів таких як «комплекси об'єктів будівництва», будівлі та споруди» відносяться до категорії об'єктів архітектури і є предметом проектно-вишукувальних робіт.

«Функціональна і територіальна зв'язність й упорядкованість елементів надає містобудівним об'єктам *цілісність* відносно *автономність* і *стійкість*, що дозволяє розглядати їх як *містобудівні системи* [3 с. 13].

За визначенням О. Гутнова, який включив у професійний обіг термін «містобудівні системи», тобто «сукупність просторово організованих і взаємопов'язаних матеріальних елементів технічно освоєних територій, будівель та споруд, шляхів та інженерних комунікацій, сумісно з природними компонентами, формуючих середовище суспільної життєдіяльності на різних територіальних рівнях» [3 с. 14]. «Містобудівні системи являють собою продукт будівельного виробництва, що дає підстави розглядати їх як складні *техногенні системи*» [3 с. 14].

Як бачимо, усі об'єкти містобудування визначаються переважно у діючих адміністративних межах – держава, області, адмінрайони, міські та сільські поселення. Інші об'єкти, такі як «містобудівні комплекси», «комплекси міської забудови», «житлові та громадські комплекси», «реальна містобудівна ситуація» взагалі не мають змістовного визначення.

В той же час відомо, що межі регіонального і міського розселення, які визначаються зоною просторового розповсюдження соціально-економічних зв'язків аж ніяк не пов'язані з адміністративно-територіальним поділом.

Нерівномірний територіальний розподіл виробництва і, відповідно, місць праці, сфери громадського обслуговування населення є причиною виникнення і розповсюдження міжселенних соціально-економічних, трудових, культурно-побутових, ділових, рекреаційних та інших зв'язків. Зростання мобільності населення, поширення і удосконалення транспортної інфраструктури, засобів зв'язку і масової інформації, ділової активності населення роблять неминучим відповідне зростання інтенсивності і поширення меж міграційних процесів, маятникової міграції, посилення соціально-економічної інтеграції поселень, показників рухомості населення. Внаслідок цього, методологічно, окремі населені пункти не можна розглядати як ізольовані від зовнішніх впливів об'єкти містобудівного регулювання.

Межі систем розселення досить чітко визначають функціонально-просторові зв'язки, які реалізуються у вигляді потоків людей, що переміщуються у просторі заради задоволення власних потреб, а також таких, що виникають в процесі життєдіяльності територіальної спільноти.

Трудові та культурно-побутові (соціально-просторові) зв'язки, які вимірюються потоками людей – пасажирів та пішоходів і спрямовані переважно від місць проживання до місць праці, установ і підприємств культурно-побутового обслуговування є відносно стабільним і у просторі, і у часі. Вони, як правило, локалізуються в межах фіксованих територій і мають властивість дещо змінюватись в межах добових та сезонних циклів.

Саме поняття «системи розселення» пов'язане з закономірностями територіального розподілу населення, межі яких визначаються особливостями соціальної і просторової поведінки населення, яка у свою чергу залежить від психофізичних властивостей людей, їх соціальних та фізіологічних потреб.

Просторові аспекти – тобто просторова рухомість населення визначається складним комплексом чинників і умов, головними з яких фахівці виділяють актуальність цілі переміщення, енергетичні (фінансові) витрати, витрати часу, необхідні для подолання певних відстаней та комфорт пересування у просторі. Саме ці фактори визначають зовнішні межі системи розселення. Вони об'єктивно склалися на освоєних територіях, піддаються вивченню і створенню

узагальнених теоретичних моделей просторової поведінки населення, як взагалі, так і в конкретних регіонах [6 с. 74].

Фундаментальні якості системи розселення такі, як: динамічність, тобто здатність до постійних змін під впливом зовнішніх факторів; інерційність, тобто здатність до адаптації до нових умов з деяким запізненням; еволюційність – визначають специфіку дослідження, прогнозування, проектування та оперативного регулювання процесів цілеспрямованого розвитку систем розселення.

Ієрархічна структура сфери громадського обслуговування, яка віддзеркалює фундаментальні властивості і потреби людей, має об'єктивний характер і однозначно визначає функціонально-планувальну структуру систем розселення.

Для містобудівного регулювання важливим є визначення містобудівних об'єктів, що мають властивості цілісності. Властивості цілісності мають регіональні містобудівні об'єкти – системи розселення сформовані на базі найкрупніших міст. Тут мають перевагу внутрішні організаційно-господарські і соціально-економічні зв'язки, якнайкраще виражена локалізація діяльності сфери обслуговування, що забезпечує задоволення практично усіх видів потреб населення, відмічається відносна замкненість міграційних процесів. Саме ці територіальні системи являють собою головні об'єкти містобудівної діяльності. До їхнього аналізу можуть бути залучені усі відомі системні принципи і методи: принцип компактності, принцип визначаючих ознак, принцип інваріантності структури; методи моделювання.

Цілісним об'єктом містобудівної діяльності є регіональні системи розселення, які формуються навколо центрів – великих міст з розвинутою економічною базою, соціальною інфраструктурою, системою міжселенних соціально-економічних (соціально-культурних та трудових) зв'язків, розвинутою транспортною інфраструктурою, зона впливу яких має ієрархічну функціонально-просторову структуру, яка складається із чотирьох рівнів цілісності: «первинні», «місцеві», «локальні», «регіональні» [6 с. 85].

Цілісні об'єкти містобудування є: первинні системи розселення – група поселень у радіусі 5-7 км; місцеві – 12-20 км; локальні (міжрайонні) – 60-80 км; регіональні (міжобласні) 180-250 км.

У великих містах – центрах регіональних систем розселення в якості первинних елементів соціально-планувальної організації території виступають: мікрорайон, житловий район, планувальний район, планувальна зона, місто з його приміською зоною [6 с. 86].

Твердження про те, що «містобудівна система» («техногенна система») постійно розвивається у відповідності до потреб суспільства, потребує, у крайньому разі, деяких пояснень.

Справа у тім, що містобудівна система не є живою істотою. Це лише середовище, інфраструктура, що забезпечує життєдіяльність людей (суспільства). Отже вона являє собою по суті «форму просторової організації суспільства [5 с. 3]. Вона не може розвиватися сама по собі. Вона розвивається лише під впливом людської діяльності спрямованої на пристосування життєвого (урбанізованого) середовища до своїх актуальних, або майбутніх потреб. Процес розвитку, краще сказати трансформація «містобудівної системи» може бути розглянутий в рамках уявлень про місто (систему розселення) лише як про «соціологічну систему» – систему «населення» \Leftrightarrow «середовище», де саме підсистема «населення» відіграє активну роль – роль ланки-мотиватора діяльності по перетворенню (розвитку) «середовища», яке в даному контексті виступає в якості «містобудівної системи».

Тому не можна не погодитись з твердженням, що об'єктами містобудівного проектування і дослідження є містобудівні системи різного масштабу і функціонального змісту, що розвиваються, просторова організація яких спрямована на створення середовища суспільних процесів [3 с. 14].

Важливою є думка авторів «Основ теорії містобудування» про те, що з поняттям «містобудівна система» безпосередньо пов'язано поняття «система розселення» [3 с. 14]. Це свідчить про тотожність цих двох понять. Для нас поняття містобудівної системи у визначенні О. Гутнова є синонімом поняття «середовище». «Середовище – як складова (підсистема) соціоекологічної системи «населення» \Leftrightarrow «середовище» (воно ж містобудівна система), яка є методологічною основою визначення поняття місто, регіон, як цілісний об'єкт містобудівного дослідження і проектування. А «населення», яке складається із безлічі різного роду демографічних груп, диференційованих за статтю, віком, сімейним станом, джерелами зростання тощо, а також соціальних груп і об'єднань – професійних спілок, політичних партій, груп шанувальників музики, пива, футбольних фанатів та ін. Усі вони, так чи інакше, групуються навколо спільних інтересів. Тут діє не стільки територіальний, скільки цивілізаційний, культурний, професійний, інформаційний, віртуальний простір.

Але усі вони об'єднуються у матеріальному просторі життєвого середовища, де діють соціальна, виробнича, транспортна, інженерна інфраструктури міст, селищ, систем регіонального розселення, що являє собою у сукупності ніщо інше як містобудівну систему – як середовище життєдіяльності соціуму – об'єкт містобудівного проектування. Що ж до об'єкту містобудівного дослідження на передпроектних етапах розроблення

містобудівної документації то тут єдино можливим об'єктом є соціоекосистема [6 с. 10].

Література

1. Территориально-пространственное планирование. Ключевой инструмент развития и эффективность управления с уделением особенного внимания странам с переходной экономикой. ООН. Нью-Йорк и Женева. 2008 г. 67 с. СН-1211 Женева 10.електронная почта: info.ece@unece.org Swetzerland: <http://www.unece.org>
2. Смоляр И. М. Терминологический словарь по градостроительству. – М.: РОХОС. 2004. 160 с.
3. Основы теории градостроительства. Учебн. Для вузов. Спец. «Архитектура»/ З. Н. Яргина, Я. В. Косицкий, В. В. Владимиров и др.; под ред. З. Н. Яргиной. – М.: Стройиздат, 1986. – 326 с., ил.
4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»
5. Хореев Б. С., Смидович С. Г. Расселение населения: (основные понятия и методология). – М.: Финансы и статистика. 1981. – 192 с., ил.
6. Демин Н. М. Управление развитием градостроительных систем. – К.: Будівельник. 1991. – 184 с., ил.

Аннотация

Рассмотрены объекты градостроительства – соціоекосистема и градостроительные системы различного масштаба и функционального содержания.

Ключевые слова: объекты градостроительства; соціоекосистема; градостроительные системы.

Abstract

In this article was considered the object of urban development - socio-ecological systems and urban development systems of different scale and functional content.

Key words: object of urban development, socio-ecological system, town planning systems.